

L'horà de marxar

Premi Joan Bodon, 1998

SÈRGI JAVALOYÈS

Traducció de l'occità a
càrrec de Jordi Suïls

25^{anys} llegint junts

Pagès editors
LLEIDA, 2015

Títol de l'original en occità: *L'òra de partir*, de Sèrgi Javaloyès.
Publicat per Edicions Reclams (Pau), 2003

© del text: Sèrgi Javaloyès, 2014
© de la traducció: Jordi Suïls Subirà, 2015
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2015
Sant Salvador, 8 — 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: juny de 2015
ISBN: 978-84-9975-628-8
DL L 666-2015
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

CAPÍTOL I

MAILÍS

1

NO DEIXA DE PLOURE. Tornen a la tarda. Van xopes. Deixen els paraigües a fora i entren de pressa al corredor, després a la cuina.

—Pobra mare, els de Batant no tornaran a ser com abans... —diu Mailís a Anna Lisa.

Pèir, l'home d'Anna Lisa, tanca la porta de fora d'una revolada que fa tremolar les parets. Arriba, agafa el diari i fa com si volgués anunciar una novetat:

—Vol nevar! Ja fa una mica d'aiguaneu, oi tant...

Però les dues dones no el senten, encara deuen tindre el record de l'enterrament plujós i de l'església que han deixat no fa gaire. Anna Lisa trau una cadira nova i s'hi asseu, cansada. Diu a sa germana quasi en un sospir:

—Quan penso que el pare no ha vingut amb nosaltres, ja és ben desgraciat! Que n'és, de cabarrut, aquest home! I què en deu haver pensat la gent! Mira-te'l com dorm al sofà; “estic massa cansat...” ens ha dit adés; és aquell vi dolent, que el corca!

Sanglota una mica i afegeix:

—Vinga, Mai... hi cal tornar, la vida continua!

I de seguida s'hi posen: escalfar la *garbura*,¹ endreçar una mica, planxar...

Fa tres setmanes que van enterrar la senyora Abadia. Jo no la vaig conèixer, s'estava a l'hospital.

—Era ben boja, però s'ha mort tot dormint, ja ho veus, Francesc, la mort no deixa de sorprendre'ns! —em deia Pèir tot tornant de l'enterrament.

De seguida em vaig pensar que ell no se l'estimava, i a l'escola, Bernat Viu, el meu company de pupitre, m'ho va confirmar. Ell ho sabia tot sobre el veïnat, potser ho havia sentit a casa. Potser a la botiga de queviures de sa mare.

Però de veritat era boja, l'Abadia?

—Era boja a causa del record de la borda de Lobièr, la que van vendre després de la guerra! A poc a poc, la tristesa es va tornar desvarieig, estava massa cansada de viure! —va afegir la Pèirauba, la guapa veïna del carrer de la Fàbrica que seguia Pèir de prop...

—Tieta Angèle també estava cansada de viure, estava cansada de patir, però batallava cada dia per continuar viva. I tanmateix no es va salvar, pobreta... —vaig dir a la noia—, Déu i els àngels la van vindre a visitar a l'habitació blanca de l'hospital militar, i se'n van anar de seguida amb la seua animeta.

Anna Lisa planxa i plega el llençol calent sobre la taula del menjador.

—És ben humit, aquest llençol! Quinze dies de ploure, ja n'hi ha prou! I què faràs ara, xiquet? Ja en són de tristes aquestes tardes de diumenge!

1. La *garbura* és un plat popular, típic de la Gascunya, semblant a l'escudella catalana però elaborat sobretot a base de verdures, i sense afegir-hi cap tipus de pasta. És un plat de circumstàncies, de manera que la seua composició varia i eventualment pot incloure carn [n. del t.].

—Llegiré, Anna Lisa, *Tintin au Congo*...

—Sí, rei meu, bé que faràs...

Agafó el llibre del bufet verdós. El gat, que hi dormia, miola fluixet i s'escapa. M'assec prop de l'aigüera i espero l'hora de sopar. No arribo a llegir. No, hi ha alguna cosa que em fa mirar a l'altre costat de la finestra on pengen unes cortines descolorides. No hi veig gran cosa. Tot és fosc i moll. Fora, una pluja forta castiga els rosers i el magnoli...

—Quin fred que fa, redéu! —remuga llavors Pepé, el iaio Julian.

S'acaba de despertar i prova de llevar-se. Debades! Sembla cansat o força malalt, com ahir dissabte. La senyora Pèirauba, que va vindre a les quatre de la tarda, em va dir que el iaio estava fotut, que se n'aniria també ell com la seua dona. A mi em va sorprendre, perquè el creia fort com el roure de l'escola.

Però, què coi, per què hauria d'estar fotut? I per què la gent del veïnat ho diuen sempre? Potser el volen mort perquè li tenen odi? Potser el volen fer marxar lluny, enllà, a la muntanya, a la seua vella borda del Baix Aussau?

A mi també em van enviar cap aquí: m'hi va caldre vindre a primers de novembre, amb la senyora Dumont, la dona de l'amo del pare. El pare... ell hauria volgut que em quedés, però la mare no... I així és que vaig haver de fugir de la guerra. Ells, pobrets, patien per la meua "salut mental" —ho havia sentit un cop en entrar a la cuina de la iaia, a la Casa de los Judíos... Però a fe de Déu que no estava malalt! No, s'equivocaven! Però per què em van deixar marxar sol cap a França?

Tanmateix, el iaio es lleva. Se'n va cap a la finestra i es mira el seu hort. Aparta la gran cortina grisosa i cola el nas fins al vidre entelat. Roig de cara, sembla emmalaltit, les mans li tremolen. No es queixa. No ho fa mai, no és la seua manera de fer, però gemega una mica sense voler

i de cop tus fins a l'ofec. És veritat, al vespre és com si estigués fotut.

—Ara ja no té gens de força! És vell, el pobre... Seixanta-cinc anys! —mormola Anna Lisa.

La senyora Pèirauba li torna de seguida, enriolada:

—Tu creus? No és gens vell, si no hagués tingut aquella desgràcia, ja n'hauria fet, de coses, ja n'era, de valent, abans!

Sí que és curiosa, aquesta Bernadeta Pèirauba. No veig mai el seu home. I està casada, de fet? Quasi cada dia se'n ve a cals Plasserat.

Al començament no m'agradava gaire, després una mica més, tanmateix. És força maca i alegre. Ben bé com la meua Isabel d'allà, potser més! En arribar, a les cinc de la tarda, demana sempre per mi tot dient:

—On és el nostre reiet?

Em fa dos petons, tres, quatre si cal. Prou! Però la senyora no em deixa! Em fa carícies a les galtes, als cabells, pertot, ja ho veieu! És dolça, sobretot la seua pell! En acabat fixa els seus ulls clars en els meus...

Ahir a la tarda, cap a dos quarts de cinc, va vindre Bernadeta i, quan arribava al llarg passadís, Mailís em va dir fluixet:

—A aquella garsa no li agrada la gent, sempre criticant, sempre parlotejant, i... Pèir sí que li agrada una mica...

No ho vaig entendre... Però li vaig demanar per què em parlava així, i Mailís no em va respondre, se'n va anar cap al rebost...

El que és segur és que la Pèirauba no s'estima gens el iaio. I no sé per què, perquè jo el iaio sí que me l'estimo. És el primer iaio que tinc en la vida, els dos meus són morts... És bo, però cabarrut!

Una ventada tusta a la finestra. Em miro el iaio. Les ulleres li han caigut a la catifa, les busca, s'empipa, finalment les troba! Sí que està cansat, pobre home! N'està des de la mort de la senyora Abadia. Potser també abans? Al

costat, a poc a poc, les gotes de l'aixeta cauen dins de la nova aigüera...

—Vine cap aquí, Francesc, fixa-t'hi, els primers flocs!
—em diu tot content.

—Com dius, iaio?

—Vine de seguida!

Mailís para taula. Anna Lisa ha deixat de planxar i posa els ferros sobre el damunt roent de la cuina. Es gira cap a la seua finestra i l'entreobre. De sobte ens crida:

—Collons, si és veritat que neva! I tant que neva!

Sembla contenta:

—Anem-hi! Vinga, Francesc, de pressa, no siguis vergonyós! Agafa't la jaqueta, la bufanda i la gorra!

Em quedo parat. Adés estava trista, quasi deprimida, i ara m'empeny com si estigués feliç, cap a fora! Ben bé sembla com si passés alguna cosa meravellosa, i tant!

Llavors surto d'aquella cuina xardorosa que fa olor de llet cuita, cafè acabat de fer i roba planxada, i me'n vaig fins a la porta d'entrada. M'hi estic una mica, en acabat em llenço cap a fora. La broma baixa envaeix l'espai refredat. Sento una esgarripança, quin fred que fa! Faig la volta a cals Plasserat i, finalment, camino en direcció a l'hort.

“Mai, mai no havia sentit això!” em dic.

Travesso el camí herbós. Un sorollet metàl·lic sobre les margarides... Sento cosetes fredes que se'm fonen a la cara. És ben agradable. Arribo allà on comença el passadís fosc i no goso entrar-hi, però igualment encenc la llumeneta pàl·lida i finalment camino quasi fins a la porta dels Batants, obro: l'empredrat de la placeta de Sant Vicenç ja és lluent.

—Neva, neva! —em crida Jan de Galhardon que ve cap a mi.

Em deixo la porta oberta. No veig el Jan al costat meu. Miro només la foscor blanquinosa d'on cauen flocs a milers, potser milions, que voltegen i que es passegen per l'aire que s'ha fet gelat.

Havia plogut força aquell matí quan vam sortir cap a missa. Una esclarida breu a les onze, i a migdia la pluja va tornar més forta i més freda que de matí.

Anna Lisa m'ho va dir més tard, cap a les cinc, en fer-se de nit:

—Maleïda pluja de tardor! Però ves, ja em direu, és el que toca a darrers de novembre! L'hivern arribarà aviat, i prou podria ser que nevés...

No ho vaig entendre en un primer moment. A casa nostra, les darreries de novembre eren bromoses i seques, i el que ací en diuen el fred, allà, no ens arribava. Una mica al gener, quan el vent del nord bufava prou fort i aixecava tempestes en alta mar. Ben cert que allà, nevar, no sabia què volia dir.

Neu sí, una mica. Ho havia descobert en una il·lustració del llibre de geografia de C.M. 1² que ens mostrava els Alps. El Montblanc m'havia despertat la curiositat. N'havia volgut saber més. No en coneixia ni el nom. Era alguna cosa misteriosa d'enllà, dels països dits “del nord”. Els dies que precedien Nadal hi pensava, l'esperava quan vaig sentir dir a mon pare que n'havia caigut més d'un metre a la Cabília.

Però va ser la iaia, finalment, un dia d'hivern de 1960, qui em va ensenyar una postal que havia rebut d'Alsàcia, on encara tenia un cosí. A part del cel blau, la neu ho cobria tot: els camps, els camins, les cases. El poble també, tot! Era prou estranya aquella manta estesa sobre la terra! I d'un blanc net, com els llençols de la iaia estesos sobre la terrassa assolellada de la Casa de los Judíos. La gent del veïnat m'ho havien dit sovint:

—A casa nostra, no hi neva!

2. C.M. són les inicials de *cours moyen*. C.M. 1 i C.M. 2 es corresponen als dos darrers cursos de l'ensenyament primari (en general, quan l'alumnat té entre nou i deu anys) [n. del t.].

La pluja ha deixat de caure. La neu l'ha reemplaçat. Al damunt dels tolls, la cosa griseja; és un xarop granulós que s'endureix. Hi poso la sola al damunt, és encara tou...

“Però com caram ha pogut aparèixer?”

“La pluja es torna neu quan la temperatura baixa per sota zero...” ens va dir Casalet, el nostre mestre d'allà, i ens va ensenyar, en un llibre molt bonic, el dibuix engrandit d'un floc. Era un estel fi i menut. Però malgrat totes les explicacions del mestre em va semblar massa abstracte.

La iaia en deia *el hielo de nieve*, tremolant només de pensar a trobar-se'n a la terrassa, sobre les xarxes del port, i sobretot a la Mare de Déu de Santa Cruz o pel carrer baix d'Orléans, i d'haver-hi de caminar. Feia ganyotes, com si se la veiés al palmell de la mà clivellada, i va traure el mocador per a eixugar-se el front!

—En vaig veure durant la guerra, el 1915; el padrí, el teu, havia marxat cap a França a la vora de Verdun; un altre cop també, era durant aquell hivern terrible de 1956, una tempesta violenta ens va caure al damunt, va ventejar des de les set del matí fins a les quatre de la tarda! Però, saps Francesc, no s'hi va estar gaire! A casa nostra, el vent i el sol la fonen de seguida. Encara em recordo de la gatzara de la gent d'aquí, el veïnat estava com de festa: pescadors, fusters del port, obrers de la fàbrica de vidre, cigarreres de la casa Bastos, tothom! Estaven com badocs! Com canalla! Badocs!

2

Corro per la placeta. Les cames em van més de pressa que el cap. Vull ser pertot al mateix temps. Miquèu de Gravèra, el fill gran del veí de l'esquerra, al llindar de casa, se'n riu com un orat, seguit pel fill del manescal, Jan Palacios, i els seus dos germanets.

Tant se me'n fot, d'aquells quatre. El que per a mi compta és aquest dallonses blanc i lleuger que m'arriba de la capa del cel i que miro de menjar-me amb la boca oberta.

Mailís surt de cals Batant, la casa del iaio, que dóna a la plaça. Anna Lisa, la seua filla gran, l'acompanya. Semblen canviades. Mailís assenyala a sa germana l'alta església: ja no es veu. Ha quedat coberta per la broma baixa. Vénen cap a mi tot xerrant. Mailís diu a Anna Lisa:

—Veus? Aquest xiquet sí que m'escolta... Això dóna bo! No ha vist mai la neu! És com un conte de Nadal! No sé pas si s'oblidarà del seu malastre.

—No sé pas si podrà... —li respon Anna Lisa— no li és pas fàcil d'acostumar-se a la nostra escola. L'altre dia me'n vaig adonar, quan sortien, que es reien d'ell... Per molt que hi parem atenció, aquest nen és massa fràgil, massa sensible! Ja t'ho dic jo, que se'n veurà i força!

I posant la mirada dolça sobre la de sa germana:

—Pobret, vols dir que els tornarà a veure, son pare i sa mare? Ja se'l podrien haver quedat, dic jo. No t'ho sembla, que deu ser infeliç? I vols dir que se n'hauria sortit amb totes aquelles salvatjades que porten els diaris? Potser sí o potser no, però és una criatura encara, no coneix res de la vida, és ben innocent! Tots aquells morts i aquella sagnia, caram, ja n'és d'espantós!

—Sí, la cosa s'està tornant horrorosa, per allà, estic segura que n'hi passarà alguna de grossa, i ben aviat...

Mailís em veu al seu costat, la seua veu es fa més fluixa:

—I per què ho dius, això?

—Per què! Ja has sentit la ràdio, la seua ciutat i el seu barri són en flames pels atemptats de l'OAS³ i de l'FLN! N'hi ha cada dia, sense comptar tots els exiliats, les mani-

3. OAS —Organisation Armée Secrète— va ser un grup paramilitar contrari a la independència algeriana; va intentar, mitjançant atemptats, fer fracassar els acords de pau [n. del t.].

festacions dels àrabs, les persecucions de la guàrdia mòbil contra els europeus, ja t'ho he dit abans, que hi haurà un desastre!

“Quina altra desgràcia encara més gran hi podria haver?” penso jo.

M'acosto una mica a elles, en vull saber més, però callen. La notícia m'ha torbat. Com continuaran aquells bèsties? Són els de l'OAS o els altres? Potser ho fan tots junts, potser són els mateixos que van calar foc a les Galeries Modernes...

Però no els ho pregunto, no goso, i continuo escoltant, d'amagat, d'esquena contra la porta dels Batants. Parlen de Pèir i del seu treball a l'estació. Em sembla que li retrauen de quedar-se massa temps amb “els companys”, com ell mateix en diu.

No és el primer cop que provo d'enxampar les seues converses, no. Ho faig al vespre quan s'ajunten per cosir. Es posen a la gran taula del menjador. Allà xarren una mica, i després engeguen la màquina Singer que xerrica a vegades quan l'agulla puja i baixa, a bon ritme, per embastar de blanc el teixit.

Normalment, han de lliurar una peça, un abric per a l'endemà. Llavors, van endarrerides i treballen a vegades fins a les dues de la matinada.

I jo em poso a tocar de la cuina, a dos pams d'elles. Faig com si llegís *Tintin*, i així, com si no hi fos, les escolto.

Cap a les set, sovint, el iaio arriba de l'hort. Ens porta l'olor de la terra fresca i de l'herba molla. Que n'és d'agradable aquella olor! Es deixa caure al sofà i agafa el diari. El deixa plegat sobre els genolls i cargola un cigarret de tabac gris. Fuma, i el fum s'escampa per la peça massa escalfada. I quan retroba la tranquil·litat, crida el gat.

Tot seguit es mira les necrològiques, en acabat els grans títols de la primera plana i, de sobte, fa un o dos comentaris, així, en veu alta... Les dones no li responen i el deixen dir...

ÍNDIX

1. Mailís	5
2. Casalet.....	61
3. La tieta Angèle.....	87
4. Isabel	111
5. La iaia	131
6. L'oncle Eugène	147
7. El pare i la mare	169